

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ ЗА ТЯЖКІ КОРИСЛИВІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ: ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

У статті досліджено проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням за тяжкі корисливі злочини проти власності. Висвітлено теоретичні та прикладні проблеми врахування судом обставин справи при вирішенні питання про можливість виправлення засудженого за ці злочини без відбування призначеного покарання.

Ключові слова: корисливі злочини проти власності; звільнення від відбування покарання з випробуванням; звільнення від відбування покарання з випробуванням за корисливі злочини проти власності.

Злочини проти власності завжди домінували в загальній структурі злочинності. На жаль, доводиться констатувати, що кількість засуджених за вчинення цих злочинів в Україні з року в рік майже не зменшується. Навпаки, крадії, грабїжники, розбійники, шахраї тощо щороку формують цілу «армію» засуджених за злочини проти власності, яка чисельно дорівнює половині засуджених за всі інші злочини. Наприклад, лише у 2016 р. за злочини проти власності було засуджено 42 263 особи, що становило 55,5 % від загальної кількості засуджених по Україні [1].

Незважаючи на такі показники, одним із найпоширеніших кримінально-правових заходів, що застосовується судами за злочини проти власності нарівні з покаранням, є звільнення від відбування покарання з випробуванням. У 2013 р. питома вага засуджених за злочини проти власності, щодо яких було застосовано ст. 75 Кримінального кодексу України (далі – КК), від числа всіх засуджених становила 40,8 % осіб, у 2014 р. – 41,3 % осіб, у 2015 р. – 43,8 % осіб, у 2016 р. – 41,8 % осіб, а у 2017 р. – 38,7 % винних. Чимало з цих винних засуджені за тяжкі корисливі злочини проти власності. І хоча застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням при засудженні за тяжкі злочини законодавець не виключає, судова практика демонструє обмежене застосування ст. 75 КК за злочини цієї категорії. У зв'язку з цим неабияку теоретико-прикладну зацікавленість викликає встановлення обставин справи, на підставі яких суди приймають рішення про можливість виправлення засуджених за тяжкі корисливі злочини проти власності без відбування призначеного покарання.

Слід зазначити, що проблемам протидії злочинам проти власності присвячено чимало

праць. Їх розглянуто в дисертаційних та монографічних дослідженнях таких, зокрема, українських учених, як П. П. Андрушко, Н. О. Антонюк, М. І. Бажанов, І. Б. Газдайка-Василишин, О. О. Горішній, І. І. Гуня, Л. М. Демидова, Ю. А. Дорохіна, О. О. Дудоров, С. В. Дьоменко, В. П. Ємельянов, М. В. Ємельянов, О. В. Ільїна, М. В. Карп'юк, М. Г. Колодяжний, В. В. Кузнецов, П. С. Матишевський, П. П. Михайленко, А. С. Нерсесян, М. І. Панов, О. В. Смаглюк, В. Б. Харченко, А. Ю. Швець, Ю. Л. Шуляк. Утім, праці цих учених присвячені здебільшого правильному тлумаченню закону в цій сфері та його удосконаленню, юридичному аналізу складів цих злочинів, вирішенню проблем кваліфікації зазначених злочинних посягань та особливостям запобігання цим протиправним посяганням. Проте комплексні та системні дослідження з проблем караності (некараності) злочинів проти власності у вітчизняній кримінально-правовій науці майже не здійснювалися. Як виняток можна виокремити дисертацію Ю. В. Філея «Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності», у якій автор по-верхово торкнувся проблем звільнення від відбування покарання з випробуванням за ці злочини [2]. Зазначене, на нашу думку, свідчить про недооцінку проблем застосування кримінально-правових заходів, зокрема і звільнення від відбування покарання з випробуванням, за злочини проти власності в теорії кримінального права (це, до речі, простежується і стосовно інших видів злочинів).

Отже, **мета** цієї праці вбачається у висвітленні проблем звільнення від відбування покарання з випробуванням за тяжкі корисливі злочини проти власності.

Для вивчення цих проблем проаналізовано 1576 судових рішень, ухвалених судами України протягом 2006–2018 рр., у яких судами щодо зазначених за тяжкі корисливі злочини проти власності (зокрема, за ч. 4 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 2 ст. 187, ч. 3 ст. 190, ч. 2 ст. 289, ч. 3 ст. 297 КК) вирішувалося питання про застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). Під час аналізу встановлено обставини, які характеризують тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, які суди враховували при застосуванні (скасуванні застосування) ст. 75 КК у цій категорії справ, а також виявлено проблеми правозастосування в цій сфері.

Мотивування судових рішень. Відповідно до ст. 75 КК, приймаючи рішення про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного основного покарання, суд, а також сторони угоди мають врахувати тяжкість злочину, особу винного, інші обставини справи, а також досудову доповідь органу пробації про обвинуваченого. Рішення суду про звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням має бути належним чином мотивоване (абз. 2 п. 9 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7) [3, с. 345].

Вивчення судової практики продемонструвало, що в абсолютній більшості випадків судові рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням суди належним чином не мотивують. Обставини, що характеризують тяжкість злочину, особу винного, інші обставини справи суди аналізують не окремо, а в контексті загальної засади, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 65 КК, – при вирішенні питання про призначення покарання за вчинений злочин. При цьому самостійного оцінювання обставин, що характеризують тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи в аспекті їхнього впливу на можливість звільнення від відбування покарання з випробуванням, суди зазвичай не здійснюють. Наприклад, Стрийський міськрайонний суд Львівської області у вироку від 30 червня 2010 р., обґрунтовуючи обрання щодо засуджених кримінально-правових заходів, зазначив: «Призначаючи покарання підсудним ОСОБА_2, ОСОБА_3 і ОСОБА_4, суд враховує ступінь тяжкості вчиненого ними злочину, особу кожного з підсудних, які позитивно характеризуються за місцем проживання; ОСОБА_2 і ОСОБА_4 мають на утриманні неповнолітніх дітей. Обставинами, що пом'якшують покарання підсудним, є: щире каяття, активне сприяння у розкритті

злочину та добровільне відшкодування завданого збитку. Обставин, що обтяжують покарання підсудним, суд не вбачає, тому, враховуючи, що підсудні вперше притягуються до кримінальної відповідальності, вважає можливим призначити їм покарання у вигляді позбавлення волі та застосувати ст. 75 КК України, звільнивши їх від відбування покарання з випробуванням» [4].

Отже, у вироках (ухвалах) суди «змішують» обставини справи (їх потрібно оцінювати в різних аспектах) для обґрунтування різних за змістом правових рішень: для призначення виду і міри покарання, яке є необхідним і достатнім для виправлення особи та запобігання новим злочинам, та для оцінювання можливості виправлення засудженого без відбування призначеного покарання. Безумовно, що така судова практика не додає вмотивованості судовим рішенням. Доречно зазначити, що саме через невмотивованість судових рішень суди апеляційної та касаційної інстанцій скасували 59,4 % вивчених нами судових рішень у справах аналізованої категорії.

Врахування тяжкості злочину. Врахування тяжкості злочину передбачає насамперед визначення категорії вчиненого злочину відповідно до ст. 12 КК. Це потрібно, зокрема, для усвідомлення того, злочин якого ступеня тяжкості вчинив винний, оцінювання можливості укладання і затвердження угод у кримінальному провадженні, визначення перспектив застосування окремих додаткових покарань, зокрема конфіскації майна.

Під час ухвалення рішень про застосування ст. 75 КК у справах про тяжкі корисливі злочини проти власності суди зазначали категорію вчиненого особою злочину лише приблизно в половині справ. Категорію вчиненого злочину суди чомусь не вважали за потрібне зазначити у 52,8 % справ про злочин, передбачений ч. 4 ст. 185 КК; у 46,6 % справ про злочин, передбачений ч. 3 ст. 186 КК; у 61,6 % справ про злочин, передбачений ч. 2 ст. 187 КК; у 61,4 % справ про злочин, передбачений ч. 3 ст. 190 КК; у 60,9 % справ про злочин, передбачений ч. 2 ст. 289 КК; у 33,3 % справ про злочин, передбачений ч. 3 ст. 297 КК.

Після визначення категорії вчиненого злочину подальшому оцінюванню суду підлягає індивідуальний ступінь тяжкості вчиненого злочину, що зумовлений його конкретними об'єктивними та суб'єктивними ознаками. Зазначимо, що врахування судом лише категорії злочину, без врахування його індивідуальних особливостей, є причиною скасування судових рішень [див., напр., 5].

Кримінальний закон не містить вичерпного переліку обставин, які характеризують індивідуальний ступінь тяжкості такого діяння; аналогічно закон не визначає і ступеня впливу окремих із них на міру покарання та можливість звільнення від нього. Пленум Верховного Суду України орієнтує суди при визначенні ступеня тяжкості вчиненого злочину зважати на особливості конкретного злочину й обставини його вчинення (форма вини, мотив і мета, спосіб, стадія вчинення, кількість епізодів злочинної діяльності, роль кожного із співучасників, якщо злочин вчинила група осіб, характер і ступінь тяжкості наслідків, що настали, тощо) (п. 3 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7) [3, с. 341].

У працях українських юристів наголошено, що саме наведені ознаки, що характеризують індивідуальний ступінь тяжкості вчиненого злочину, і має врахувати суд під час вирішення питання про звільнення від відбування покарання з випробуванням [6, с. 99–114; 7, с. 98–99; 8, с. 263; 9, с. 213–215]. Однак, яким чином наведені ознаки враховують суди при розгляді аналізованої категорії справ, у юридичній літературі висвітлено недостатньо.

Вивчення судової практики демонструє, що суди перших інстанцій у мотивувальних частинах рішень про застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням за тяжкі корисливі злочини проти власності (як і за будь-які інші посягання) обмежуються лише формальною вказівкою на те, що вони врахували «ступінь тяжкості вчиненого злочину». При цьому суди зазвичай не пояснюють у рішеннях,

які саме обставини характеризують індивідуальний ступінь тяжкості вчиненого злочину, як вони вплинули на прийняте рішення. Ці обставини, на жаль, доводилося відшукувати серед інших обставин, які суди викладали серед характеристик особи винного.

Отже, що ж це за обставини? У юридичній літературі до обставин об'єктивного та суб'єктивного характеру, що є підставою для застосування умовного засудження, відносять, зокрема, значимість об'єкта та предмета посягання, вид злочину, характер діяння, спосіб, обстановку, місце і час вчинення злочину, форму і ступінь вини, мотив і цілі вчинення злочину тощо [10, с. 24]. Вивчення справ показало, що, обґрунтовуючи рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням за аналізовані злочини, суди зазначали переважно лише три обставини: добровільне відшкодування збитків (усунення заподіяної шкоди), відсутність тяжких наслідків, а також неактивну (другорядну) роль при вчиненні злочину у співучасті. Вплив останньої обставини на прийняте рішення чітко простежується при вивченні вироку (ухвали) щодо застосування кримінально-правових заходів щодо різних співучасників злочину (див. табл. 1) [див., напр.: 11–15].

Краща ситуація з викладенням оцінювання ступеня тяжкості вчиненого злочину спостерігається в рішеннях судів апеляційної та касаційної інстанцій. Змінюючи рішення судів нижчої інстанції і застосовуючи ст. 75 КК, суди вищих інстанцій зазвичай прямо вказують на ті обставини, які, на думку суду, неправильно оцінили суди нижчих інстанцій у контексті врахування

Таблиця 1. Врахування судами всіх інстанцій обставин, що характеризують тяжкість вчиненого злочину, при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням

№	Обставина, що характеризує тяжкість злочину	Випадки врахування обставини, що характеризує тяжкість злочину (%)					
		крадіжка (ч. 4 ст. 185)	грабіж (ч. 3 ст. 186)	розбій (ч. 2 ст. 187)	шахрайство (ч. 3 ст. 190)	незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2 ст. 289)	наруга над могилою (ч. 3 ст. 297)
1	Девіантна поведінка потерпілого	–	0,7	2,5	–	–	–
2	Неактивна роль при вчиненні злочину у співучасті	3,3	2,2	8,1	4,0	5,0	7,6
3	Відсутність тяжких наслідків	2,5	11,1	8,1	4,0	5,0	7,6
4	Добровільне відшкодування збитків чи усунення заподіяної шкоди	39,2	57,8	73,8	41,0	28,1	17,4

Таблиця 2. Врахування судами апеляційної та касаційної інстанцій обставин, що характеризують тяжкість вчиненого злочину, при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням

№	Обставина, що характеризує тяжкість злочину	Випадки врахування обставин, що характеризує тяжкість злочину (%)					
		крадіжка (ч. 4 ст. 185)	грабіж (ч. 3 ст. 186)	розбій (ч. 2 ст. 187)	шахрайство (ч. 3 ст. 190)	незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2 ст. 289)	наруга над могилою (ч. 3 ст. 297)
1	Девіантна поведінка потерпілого	-	2,2	-	-	-	-
2	Неактивна роль при вчиненні злочину у співучасті	11,4	4,4	17,5	3,3	5,5	12,5
3	Відсутність тяжких наслідків	2,9	11,1	7,5	3,3	3,6	25
4	Добровільне відшкодування збитків чи усунення шкоди	62,9	66,7	70	36,7	45,5	25

ступеня тяжкості вчиненого злочину. При цьому обставини, що характеризують тяжкість злочину, якими суди апеляційної та касаційної інстанцій обґрунтовували застосування до засуджених ст. 75 КК, є тими самими (див. табл. 2).

Безумовно, що на прийняття судом рішення про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного покарання часто впливає не одна обставина, а поєднання наведених обставин у різних комбінаціях. Нерідко ці обставини мають значення лише в поєднанні з певними обставинами, що характеризують особу винного. Наприклад, Апеляційний суд Миколаївської області, звільняючи ухвалою від 26 вересня 2006 р. засуджених за ч. 4 ст. 185 КК від відбування покарання з випробуванням, врахував, окрім істотного відшкодування шкоди потерпілому в розмірі 2000 доларів США, також складний сімейний та матеріальний стан: у ОСОБИ_3 – наявність інвалідності 3 групи у матері, захворювання серця у дитини, низьку заробітну плату дружини; у ОСОБИ_2 – смерть батька та братів [16].

Водночас нерідко обґрунтування судом наявності обставин, що характеризують тяжкість злочину, в контексті прийняття рішення про застосування ст. 75 КК виглядає спірним. Наприклад, Апеляційний суд Кіровоградської області, звільняючи ухвалою від 29 травня 2012 р. засуджених за ч. 4 ст. 185 КК від відбування покарання з випробуванням, узяв до уваги «перекваліфікацію вчинених злочинів засудженим ОСОБА_6, ОСОБА_31, ОСОБА_7 за окремими епізодами та зменшенням об'єму обвинувачення ОСОБА_31 та ОСОБА_7 по епізоду крадіжки в ніч на 18.06.2010 року із магазину» [17]. Своєю

чергою, звільняючи ухвалою від 6 вересня 2012 р. засудженого за ч. 3 ст. 186, ч. 3 ст. 357 КК від відбування покарання з випробуванням, той самий Апеляційний суд Кіровоградської області взяв до уваги «перебування потерпілих в стані алкогольного сп'яніння, що також можливо спровокувало засудженого на вчинення даних злочинів стосовно них» [18]. Яким чином ці обставини вплинули на оцінювання можливості виправлення засуджених без відбування призначеного покарання, є не зрозумілим.

Не менш цікавим під час проведеного дослідження було встановити обставини об'єктивного та суб'єктивного характеру, неправильне врахування яких судами нижчих інстанцій є підставою для скасування рішень про звільнення від відбування покарання з випробуванням (див. табл. 3).

Як видно з наведеної табл. 3, при скасуванні рішень про застосування звільнення від відбування покарання з випробуванням суди апеляційної та касаційної інстанцій у справах про тяжкі корисливі злочини проти власності цілком обґрунтовано надають вагомому значення фактам вчинення злочину щодо потерпілих уразливого стану (осіб похилого віку, хворих та інвалідів, малолітніх, жінок з дітьми); активній ролі при вчиненні злочину у співучасті (його ретельній підготовці); застосуванню під час вчинення злочину знарядь злочину, а також інтенсивного насильства до потерпілих; настанню тяжких наслідків після вчинення злочину; не відшкодуванню потерпілим збитків (не усуненню заподіяної шкоди); мотивам злочинів, а також їх множинності.

Нерідко рішення судів першої інстанції скасовували також у зв'язку з безпідставним

Таблиця 3. Врахування судами апеляційної та касаційної інстанцій обставин, що характеризують тяжкість вчиненого злочину, при скасуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням

№	Обставина, що характеризує тяжкість злочину	Випадки врахування обставин, що характеризує тяжкість злочину (%)					
		крадіжка (ч. 4 ст. 185)	грабіж (ч. 3 ст. 186)	розбій (ч. 2 ст. 187)	шахрайство (ч. 3 ст. 190)	незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2 ст. 289)	наруга над могилою (ч. 3 ст. 297)
1	Об'єкт посягання	–	2,2	–	–	25,7	–
2	Потерпілий	–	6,7	8,0	13,3	–	–
3	Вчинення злочину групою осіб	–	–	4,0	6,7	–	–
4	Вчинення злочину організованою групою	6,7	–	–	6,7	–	–
5	Активна роль при вчиненні злочину	10,0	2,2	8,0	–	–	–
6	Обстановка вчинення злочину	–	24,4	–	–	–	–
7	Використання зброї	–	–	12,0	–	–	–
8	Злочин вчинено з прямим умислом	3,3	6,7	–	–	–	33,3
9	Низький мотив злочину	–	17,8	14,0	6,7	8,6	16,7
10	Настання тяжких наслідків	3,3	–	8,0	20,0	2,9	–
11	Добровільно не відшкодовано збитки	63,3	20,0	4,0	63,3	2,9	41,7
12	Кількість епізодів злочинної діяльності	–	–	–	33,3	–	25,0

врахуванням судами при звільненні від відбування покарання з випробуванням обставин, яких насправді не було. Наприклад, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, скасовуючи своєю ухвалою від 16 лютого 2012 р. рішення судів нижчих інстанцій щодо засудження винних за ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 190, ч. 3 ст. 190 КК та звільнення їх від відбування покарання з випробуванням, з-поміж іншого вказав також і на те, що посилання суду на відсутність тяжких наслідків є необґрунтованим, оскільки потерпілим заподіяно моральні страждання та матеріальні збитки на значні суми [19]. В іншій справі Апеляційний суд м. Києва, скасовуючи своєю ухвалою від 2 лютого 2017 р. вирок суду першої інстанції про звільнення від відбування покарання з випробуванням засудженого за ч. 3 ст. 190 КК, на нашу думку, правильно зазначив, що висновок суду про намір обвинуваченого нібито відшкодувати заподіяну шкоду за його довготривалої непрацевлаштованості не підтверджений жодними доказами [20].

Врахування особи винного. Порівняно з відображенням у судових рішеннях обставин, що характеризують тяжкість вчиненого злочину, обставини, що характеризують особу винного, суди майже завжди вказують при обґрунтуванні прийнятого рішення.

Приймаючи рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням, суди при дослідженні особи винного зазвичай беруть до уваги: вік, стать, стан здоров'я особи, її сімейний стан, наявність на утриманні неповнолітніх або непрацевдатних членів сім'ї, ставлення винного до вчиненого злочину (посткримінальну поведінку, визнання вини, факти каяття та сприяння розкриттю злочину), ставлення винного до праці, навчання, поведінку за місцем роботи (навчання), в побуті, при відбуванні або виконанні покарання, наявність адміністративних стягнень, дотримання правил громадського порядку і моральних принципів, наявність непогашеної чи незнятої судимості тощо. На з'ясування саме цих обставин орієнтує суди і Пленум

Таблиця 4. Врахування судами обставин, що характеризують особу винного, при застосуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням

№	Обставина, що характеризує особу винного	Випадки врахування обставин, що характеризує особу винного (%)					
		крадіжка (ч. 4 ст. 185)	грабіж (ч. 3 ст. 186)	розбій (ч. 2 ст. 187)	шахрайство (ч. 3 ст. 190)	незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2 ст. 289)	наруга над могилою (ч. 3 ст. 297)
I. Обставини, що характеризують особу винного у зв'язку із вчиненням злочином							
1	Визнання вини	39,2	41,5	38,1	31,0	31,3	23,5
2	Щире каяття	75,8	87,4	90,0	70,0	78,1	85,6
3	Активне сприяння розкриттю злочину	28,3	34,8	48,8	35,0	39,4	33,3
4	Вчинення злочину в стані сп'яніння	3,3	23,7	29,4	–	23,1	9,8
5	Вчинення злочину внаслідок збігу тяжких обставин	1,7	–	–	8,0	–	6,1
II. Обставини, що характеризують поведінку та життя особи винного до вчинення злочину							
6	Вчинення злочину вперше (не судимий)	60	37	71,9	27,0	41,3	47,0
7	Позитивна характеристика за місцем проживання	47,5	67,4	63,1	47	50,0	26,5
8	Позитивна характеристика за місцем роботи	13,3	3,0	15,0	10,0	3,1	3,0
9	Позитивна характеристика за місцем навчання	10,8	5,9	24,4	4,0	4,4	0,8
10	Зайнятість працею (підприємництво)	9,2	6,7	22,5	2,0	7,5	9,1
11	Навчання особи	4,2	0,7	13,1	–	–	0,8
12	Наявність сім'ї	2,5	7,4	26,3	11,0	2,5	9,1
13	Утримання дітей	35,8	14,8	17,5	25,0	18,8	16,7
14	Утримання батьків	5,0	0,7	8,8	1,0	1,9	–
15	Утримання хворих дітей, батьків, інших	5,8	3,0	14,4	11,0	3,1	6,1
16	Участь в АТО	–	–	–	1,0	–	0,8
17	Волонтерство	–	–	0,6	–	–	–
III. Обставини, що характеризують індивідуальні, фізичні та інші властивості особи винного							
18	Молодий вік	16,7	11,1	10,0	8,0	1,3	3,8
19	Похилий вік	0,8	13,3	1,9	4,0	–	4,5
20	Стан здоров'я	15,0	3,7	41,9	21,0	11,9	9,1
21	Вагітність	–	3,7	–	–	–	–
22	Лікування від хвороб	0,8	0,7	0,6	–	–	–
IV. Інші обставини справи							
23	Думка потерпілого	20	37,8	51,9	14,0	12,5	7,6
24	Втрата суспільної небезпечності	1,7	1,5	7,5	2,0	3,1	–

Верховного Суду України (абз. 3 п. 3 ППВСУ «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. № 7) [3, с. 341]. Варто погодитися з Є. О. Письменським стосовно того, що це є типовими ознаками, що характеризують особу винного та набувають істотного значення для визначення підстави звільнення від відбування покарання з випробуванням [8, с. 219–223].

Проведене дослідження показало, що, досліджуючи особу винного і застосовуючи звільнення від відбування покарання з випробуванням, суди обґрунтовують рішення встановленням у справі: обставин, що характеризують особу винного у зв'язку із вчиненим злочином; обставин, що характеризують поведінку та життя особи до вчинення злочину; обставин, що характеризують індивідуальні, фізичні та інші властивості особи винного (див. табл. 4).

Очевидно: що більше суд встановив у справі обставин, які позитивно характеризують особу винного, то вірогіднішим є звільнення її від відбування покарання з випробуванням. Вивчення судових рішень також свідчить про те, що нерідко на вирішення питання про можливість виправлення засудженого без відбування призначеного покарання впливають й інші обставини справи, зокрема думка потерпілого про можливість застосування щодо засудженого ст. 75 КК, а також втрата винним суспільної небезпечності, оскільки після вчинення злочину пройшло багато часу.

Водночас слід зазначити, що нерідко констатація судом наявності певних обставин, які позитивно характеризують особу винного, видається сумнівною. Нерідко суди зазначають про щирість каяття винного, тоді як обвинувачені жодних заходів щодо відшкодування заподіяної матеріальної шкоди протягом кримінального

Таблиця 5. Врахування судами апеляційної та касаційної інстанцій обставин, що характеризують особу винного, при скасуванні звільнення від відбування покарання з випробуванням

№	Обставина, що характеризує особу винного	Випадки врахування обставин, що характеризує особу винного (%)					
		крадіжка (ч. 4 ст. 185)	грабіж (ч. 3 ст. 186)	розбій (ч. 2 ст. 187)	шахрайство (ч. 3 ст. 190)	незаконне заволодіння транспортним засобом (ч. 2 ст. 289)	наруга над могилою (ч. 3 ст. 297)
I. Обставини, що характеризують особу винного у зв'язку із вчиненим злочином							
1	Невизнання вини	10,0	8,9	10,0	26,7	–	–
2	Відсутність розкаяння у вчиненому	13,3	13,3	10,0	23,3	–	16,7
3	Несприяття розкриттю злочину	3,3	2,2	4,0	6,7	–	–
4	Вчинення злочину в стані сп'яніння	16,7	33,3	40,0	–	25,7	8,3
II. Обставини, що характеризують поведінку та життя особи винного до вчинення злочину							
5	Вчинення особою злочину не вперше (має судимість)	43,4	–	16,0	6,6	40,0	41,7
6	Негативна характеристика за місцем проживання	3,3	11,1	10,0	6,7	5,7	8,3
7	Негативна характеристика за місцем роботи	–	–	–	3,3	–	–
8	Незайнятість працею (підприємництвом)	13,3	8,9	–	13,3	8,6	41,7
9	Відсутність сім'ї	–	4,4	–	–	–	16,7
10	Неутримання дітей	–	6,7	–	–	–	–
III. Інші обставини справи							
11	Думка потерпілого	6,7	8,9	–	23,3	–	2,9
12	Вчинення злочину під час іспитового строку	16,7	–	2,0	–	–	25,0

провадження не вживають. Це фактично демонструє їхнє небажання виправляти ситуацію, яку вони створили своїми неправомірними діями [21]. Утім, як відомо, щире розкаяння характеризує суб'єктивне ставлення винної особи до вчиненого злочину, яке виявляється в тому, що вона визнає свою провину, висловлює жаль з приводу вчиненого та бажання виправити ситуацію, що склалася (п. 3 ППВСУ «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності» від 23 грудня 2005 р. № 12) [3, с. 341]. Активним сприянням розкриттю злочину суди нерідко помилково, на нашу думку, визнають те, що обвинувачений погодився з доказами у справі [22]. До часткового відшкодування збитків суди некоректно зараховують часткове повернення викраденого майна потерпілим органом досудового слідства, а також сплату мізерних сум (наприклад, 200 грн) в рахунок відшкодування матеріальних збитків у великому розмірі [23]. Констатуючи утримання обвинуваченим дітей та батьків, суди не перевіряють, чи насправді винний надає допомогу цим особам [24]. Скасування в подальшому таких необґрунтованих рішень в апеляційному чи касаційному порядку жодних заперечень не викликає.

Узагальнення судової практики продемонструвало, що при скасуванні рішень судів нижчої інстанції, якими засуджених було звільнено від відбування покарання з випробуванням безпідставно, суди апеляційної та касаційної інстанцій мотивують рішення встановленням у справах також «зворотного боку» позитивних характеристик (див. табл. 5).

Обставини, що негативно характеризують особу винного в контексті оцінювання судом перспектив виправлення засудженого без відбування призначеного покарання, суди враховують комплексно. Утім, на прийняття судом рішення про неможливість застосування щодо засудженого ст. 75 КК може впливати встановлення

судом лише однієї негативної характеристики, що має більш вагоме значення для вирішення аналізованого питання. Вагомими характеристиками в цій категорії справ часто є такі: ухилення особи від притягнення до кримінальної відповідальності (перебування особи в розшуку), вчинення злочину у стані сп'яніння, вчинення злочину не вперше (повторно, під час перебування під слідством), вчинення злочину під час іспитового строку або особами, що мають судимість. Доречно зауважити, що зазначені особистісні негативні характеристики часто мають перевагу над тими обставинами, що потерпілому повністю відшкодовано шкоду і він у судовому розгляді наполягав на застосуванні щодо засудженого ст. 75 КК. Подібна судова практика в цілому видається обґрунтованою.

Отже, вивчення судової практики показало, що звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) за тяжкі корисливі злочини проти власності застосовується переважно до засуджених, які: вчинили злочин уперше; у тверезому стані; не завдали при цьому тяжких наслідків; добровільно відшкодували потерпілим збитки (усунули заподіяну шкоду); виконували під час вчинення злочину у співучасті неактивну (другорядну) роль, без застосування надмірного насильства до потерпілого; визнали вину та справді щиро розкаялися; активно сприяли розкриттю злочину; позитивно характеризуються за місцем проживання, роботи або навчання; працюють (навчаються); мають сім'ю та на утриманні неповнолітніх дітей або непрацездатних батьків; страждають на різні захворювання.

Вважаємо, що сформований нами «кримінологічний портрет» звільненого від відбування покарання з випробуванням за тяжкі корисливі злочини проти власності має неабияке прикладне значення для його врахування сторонами кримінального провадження та судом, а також для проведення подальших наукових досліджень в аналізованій сфері.

Список використаної літератури

1. Стан здійснення судочинства в Україні у 2016 році. – Київ : Верховний Суд України. – 23.02.2016. – № 19-7/ст. – 96 с.
2. Філей Ю. В. Кримінально-правові санкції та їх застосування за злочини проти власності : дис. ... канд. юрид. наук / Ю. В. Філей. – Запоріжжя, 2005. – 232 с.
3. Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України / [уклад. О. П. Горох] ; за заг. ред. А. А. Музики. – Київ : Центр учбової літератури, 2017. – 524 с.
4. Архів Стрийського міськрайонного суду Львівської області. Справа № 1-289/10.
5. Архів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Справа № 5-4275км13.
6. Книженко О. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук / О. О. Книженко. – Харків, 2003. – 207 с.
7. Клевцов А. О. Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх за кримінальним законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук / А. О. Клевцов. – Дніпропетровськ, 2009. – 210 с.
8. Макаренко А. С. Суддівський розсуд при призначенні покарання в Україні : [монографія] / А. С. Макаренко. – Одеса : Юридична література, 2013. – 272 с.
9. Письменський Є. О. Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України : [монографія] / Є. О. Письменський. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. – 728 с.

10. Ломако В. А. Осуждение без реального отбывания лишения свободы : [учеб. пособ.] / В. А. Ломако. – Харьков : Юрид. ин-т, 1987. – 58 с.
11. Архів Апеляційного суду Івано-Франківської області. Справа № 11-432/2008.
12. Архів Верховного Суду України. Справа № 5-2846к09.
13. Архів Апеляційного суду Волинської області. Справа № 1-156/11.
14. Архів Апеляційного суду Дніпропетровської області. Справа № 11/490/748/12.
15. Архів Апеляційного суду м. Києва. Справа № 11-кп/796/632/2014.
16. Архів Апеляційного суду Миколаївської області. Справа № 11-729-2006.
17. Архів Апеляційного суду Кіровоградської області. Справа № 1-128/11.
18. Архів Апеляційного суду Кіровоградської області. Справа № 1109/4687/12.
19. Архів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Справа № 5-442км12.
20. Архів Апеляційного суду м. Києва. Справа № 761/5842/15-к.
21. Архів Апеляційного суду Харківської області. Справа № 611/74/15-к.
22. Архів Апеляційного суду Тернопільської області. Справа № 1915/18445/2012.
23. Архів Апеляційного суду Миколаївської області. Справа № 11-594/2011.
24. Архів Апеляційного суду Запорізької області. Справа № 320/6343/13-к.

Oleksii Gorokh

RELEASE FROM SERVING THE PUNISHMENT WITH PROBATION FOR HEAVY SORDID CRIMES AGAINST PROPERTY: PROBLEMS OF COURT PRACTICE

The article investigates problems of release from serving the punishment with probation for heavy sordid crimes against property. Theoretical and applied problems of accounting of the facts of the case by court are covered at the solution of a question of a possibility of the correction condemned for these crimes without serving the imposed sentence.

It is noted that one of the most widespread criminal and legal measures applied for property crimes on an equal basis with punishment is release from serving the punishment with probation. On the basis of studying special literature, a conclusion is drawn that problems of application of release from serving the punishment with probation for certain types of crimes are investigated insufficiently.

1,576 judgments made by courts of Ukraine during 2006–2018, in which cases concerning convicts for heavy sordid crimes against property (in particular, according to the p. 4 of Art. 185, the p. 3 of Art. 186, the p. 2 of Art. 187, the p. 3 of Art. 190, the p. 2 of Art. 289, the p. 3 of Art. 297 of Criminal Code) resolved an issue of application of Art. 75 of CC, are studied for this purpose. Establishment of circumstances by which we characterize the seriousness of crime, the identity of the guilty person, and other facts of the case considered by courts at application (application cancellation) of Art. 75 of Criminal Code in this category of affairs became a result of the carried-out analysis.

Studying of the court practice showed that release from serving the punishment with probation for heavy sordid crimes against property is applied mainly to convicts who committed a crime for the first time; in a sober state; did not cause heavy consequences; voluntarily paid sustained losses (eliminated the done harm); carried out at crime execution in partnership in an inactive (minor) role, without application of excessive violence to the victim; admitted guilt and frankly regretted; actively promoted crime detection; work (training) is positively characterized at the place of residence; work (study); have family and also support minor children or disabled parents; suffer from different diseases.

Examples from court practice showed law enforcement problems in this sphere.

Keywords: sordid crimes against property; heavy sordid crimes against property; release from serving of punishment with the probation; release from serving of punishment with the probation for heavy sordid crimes against property.

Матеріал надійшов 09.04.2018